

protection of life, health, rights and freedoms of citizens, their property, be an important factor in ensuring public safety.

Key words: bill, firearms, edged weapons, self-defense, public safety.

УДК 347.122 + 340.111.5

А. О. ШТАНЬКО,
кандидат юридичних наук

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЬЯТЬ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПАРАДИГМИ ІНСТИТУТУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Проблема співвідношення понять охорони та захисту, власне, як і її розв'язання, стала предметом наукових досліджень представників різних галузей знань – теорії держави і права, конституційного, цивільного, трудового права тощо. Вивчення юридичної літератури свідчить, що різним аспектам зазначених понять, у тому числі й їх співвідношенню, присвятили увагу, зокрема, Т. Дерюгіна, І. Дзера, М. Вітрук, М. Малєїн, О. Малько, М. Матузов, Т. Підлубна, Я. П'янова, З. Ромовська, С. Сабікєнов, Г. Свердлик, О. Сергєєв, О. Скакун, В. Субочєв, Е. Страунінг, Н. Сухова, В. Терьохін, Ю. Толстой, Н. Уздімаєва, М. Ус, Я. Шевченко, А. Шерїєв та інші науковці. Однак, зважаючи на відсутність єдиного погляду як на зміст і обсяг понять охорони та захисту, так і на їх співвідношення, а також у зв'язку з активізацією процесів оновлення та збагачення теоретичних і методологічних засад інституту цивільно-правового захисту, виникла необхідність у перегляді усталених поглядів та узагальненні сучасних підходів до співвідношення зазначених понять у контексті розвитку парадигми цього правового інституту.

З огляду на викладене мета статті полягає в аналізі доктринальних підходів до розуміння і співвідношення понять охорони та захисту, узагальненні результатів наукових пошуків і формуванні власного бачення щодо окресленої проблеми.

Оскільки теорія держави і права є фундаментальною міждисциплінарною [26, с. 24] юридичною наукою, яка являє собою, зокрема, і синтетичну систему наукових знань про засадові типові юридичні поняття та категорії, через які розкриваються об'єктивні властивості праводержавних явищ і процесів, а також враховуючи, що висновки цієї науки, її загальнотеоретичні положення є основою для вирішення спеціальних питань галузевих наук [27, с. 3, 22], вважаємо за доцільне розпочати дослідження цієї проблеми через призму вивчення стану її розробки у теорії держави та права.

Як зазначають О. Малько і Н. Сухова, за результатами проведеного ними всебічного аналізу відповідної наукової літератури [20, с. 14], у роботах з теорії держави і права неодноразово ставилося завдання щодо визначення обсягу і розмежування понять охорони й захисту права, і найчастіше це стосувалося прав та свобод людини і громадянина [2; 5; 10; 15; 31; 3]. Однак єдиної пози-

ції, роблять висновок учені, й дотепер не вироблено [20, с. 14]: вони або отожднюються [17, с. 264; 2, с. 95; 21, с. 61], або наділяються самостійним змістом [5, с. 111; 32, с. 11–15], або аналізуються як форми забезпечення прав і свобод особистості [35, с. 39], або охорона розглядається через три її складові: регулятивний, забезпечувальний і захисний вплив [11, с. 25–36].

Проте, на думку цих учених, серед наведених позицій актуальною на сьогодні (і автор цієї статті її поділяє) вбачається та з них, згідно з якою тісний взаємозв'язок зазначених категорій не робить їх однопорядковими. Їхнє розмежування проводиться на підставі наявності правопорушення або «правової аномалії» [16, с. 130–131], тобто до вчинення правопорушення має місце охорона прав і свобод, після нього – захист. Охорона передбачає переважно здійснення контрольно-наглядової функції, захист же – активне втручання органів держави у процес реалізації прав і свобод. Нагальна потреба у здійсненні захисту права з'являється лише після вчинення порушення або за наявності реальної загрози виникнення такого порушення [20, с. 16; 24, с. 11].

На розвиток останніх двох положень необхідно спинитися на поглядах С. Сабікенова, який у 70-х роках минулого століття, проводячи відповідне розмежування, використовував терміни «статика» і «динаміка». Так, на його думку, поняття охорони у юридичному значенні – це позитивний, статичний стан норм права, спрямованих безпосередньо на убезпечення здійснення суб'єктивних прав і законних інтересів громадян від можливих порушень. При цьому охорона прав та інтересів громадян здійснюється поза конкретними правовідносинами, водночас захист уже порушених прав завжди відбувається у межах конкретних деліктних правовідносин, виникнення яких є небажаним з погляду інтересів як людини, так і держави [23, с. 53; 22, с. 61–68].

Конкретизуючи погляди вченого, Н. Уздімаєва пояснює, що динамічність відповідним нормам надається вже у зв'язку із вчиненням конкретних правопорушень, виникнення яких небажане з погляду інтересів і людини, і держави, та в умовах учинення яких (або у разі загрози їх вчинення) особа вдається до використання правозахисних засобів. Як підсумок, резюмує науковець, статика – трансформована характеристика охорони прав, динаміка – їх захисту [33, с. 204].

Висловлюється також думка, що охорона прав і свобод виконує регулятивно-статистичну функцію, тобто є свого роду забезпеченням у статичному аспекті, захист же, передбачаючи примусовий спосіб здійснення права (стосовно зобов'язаної особи), виконує регулятивно-динамічну функцію, яка виявляється як забезпечення прав і свобод у динамічному аспекті [1, с. 11].

Досліджуючи проблеми юридичного забезпечення прав, свобод і законних інтересів, О. Малько, В. Субочев та А. Шерієв не зовсім погоджуються з попередньою думкою та зауважують, що навряд чи варто ототожнювати захист, який справедливо пов'язується багатьма спеціалістами із порушенням прав (свобод і законних інтересів) або загрозою їх порушенню, з певним динамічним аспектом як існування даних свобод та інтересів, так і забезпечувальних механізмів, що гарантують реалізацію цих свобод та інтересів у правовому просторі держави. Якщо розмірковувати від протилежного, як зазначають

учені, використання суб'єктом свого права або здійснення законного інтересу – статика, виникнення ж перешкод на шляху реалізації прав чи інтересів, які потребують втручання компетентних органів та відповідної правозастосовної діяльності, – динаміка. Учені доходять висновку, що перешкоди як фактор навряд чи можна покласти в основу розмежування функцій на динамічні та статичні. Інститут юридичного забезпечення прав, свобод і законних інтересів охоплює певну сферу правового життя суспільства, гарантуючи (щоправда, різну за ступенем) ефективність використання відповідних юридичних засобів [14, с. 31–32].

На думку С. Сабікенова, наявні й інші відмінні ознаки між охороною та захистом: а) якщо охорона прав здійснюється за допомогою як правових, так і неправових форм діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також громадських організацій, то захист – лише через правові форми діяльності компетентних органів або уповноважених осіб; б) якщо заходи охорони права можуть бути розосереджені у правових та інших соціальних нормах, то захист права припускає наявність і дію конкретних засобів та способів захисту, які встановлюються державою і закріплюються винятково у правових нормах [23, с. 53; 22, с. 61–68].

Розглядаючи далі співвідношення понять охорони та захисту, вважаємо за доцільне повернутися до розкриття суті обстоюваної О. Мальком і Н. Суховою точки зору на це питання, наведеної на початку статті. Так, в її обґрунтування вчені вкладають такі аргументи. Охоронна діяльність пов'язана зі здійсненням заходів, що забезпечують раціональне використання і збереження будь-чого. Розпочинається вона уже із закріплення у нормах права певного положення суб'єкта або речі, порядку використання якого-небудь об'єкта або предмета, способу здійснення прав і обов'язків. Мета правової охорони – попередження і недопущення можливих порушень. Наведене вказує на правильність думки про те, що охорона за обсягом і кількістю засобів досягнення зазначеної мети є ширшою, ніж захист, а захист – це момент охорони [20, с. 16–17]. Е. Страунінг також акцентує увагу на тому, що «захист прав» являє собою вужче поняття порівняно з поняттям «охорона прав», оскільки друге з них охоплює всю сукупність заходів, що забезпечують нормальний перебіг реалізації прав [29, с. 94].

Викладений зазначеними вченими погляд на співвідношення понять охорони і захисту концептуально ґрунтується на точці зору, висловленій свого часу М. Матузовим, яка, як свідчить сьогодення наукової думки, мала історичну перспективу. Проводячи межу між правовим забезпеченням прав і законних інтересів, учений вважає, що охорона і захист суб'єктивного права й охоронюваного законом інтересу – не одне й те саме: охороняються вони постійно, а захищаються лише тоді, коли порушуються. Захист є моментом охорони, однією із її форм. Ці поняття не тотожні [16, с. 131]. «Оскільки захист – це приватна форма охорони, фокусування охоронюваного правового режиму на конкретних випадках порушень або посягань на ті об'єкти, які становлять предмет юридичного забезпечення», – вважають О. Малько, В. Субочев та А. Шерієв [14, с. 31].

Захист як одну із форм охорони права визначає і В. Терьохін. На його думку, захист здійснюється при порушенні (реальній загрозі порушення) або оспоруванні прав і свобод. У свою чергу, їх охорона розпочинається із встановлення загального конституційного правового режиму прав і свобод [30, с. 9].

М. Вітрук, висловлюючи подібне до сприйняття М. Матузовим розуміння різниці між охороною і захистом, зауважує, що найбільш правильним є розмежування правової охорони та правового захисту за складом. Захист правового статусу, його елементів становить частину охорони, правозахисна діяльність є складовою правоохоронної діяльності та завершує досягнення її кінцевої мети. Зміст правової охорони, правоохоронної діяльності, як зазначає вчений, охоплює профілактику і припинення правопорушень, здійснення інших правозабезпечувальних заходів при виявленні та визначенні їх складу, встановлення правопорушників у процесуальному порядку, визначеному законом з боку держави та її органів і посадових осіб. У правозахисній же діяльності активну роль відіграє власне носій права, який володіє правом на захист порушеного права. З огляду на це М. Вітрук розуміє під правовим захистом широке поняття, що охоплює самозахист права, тобто здійснення фактичних дій, спрямованих на усунення перешкод у реалізації прав, свобод і законних інтересів у межах, встановлених законом, а також використання особистістю заходів захисту, ініціювання особистістю обов'язкової за законом діяльності компетентних органів та посадових осіб з метою застосування ними відповідних заходів державного примусу для усунення перешкод у здійсненні прав і обов'язків; відновлення порушеного правового стану, відшкодування завданого збитку або належної компенсації, а також справедливую відплату (кару, покарання) за вчинене правопорушення [4, с. 363–365].

Водночас необхідно наголосити, що правова охорона і правовий захист можуть розглядатися як забезпечувальні правові механізми. Зокрема, правова охорона як такий механізм складається із сукупності гарантованих державою стимулюючих і обмежуючих засобів, що дають змогу будь-якому учаснику правовідносин користуватися певним соціальним благом та реалізовувати своє суб'єктивне право, а також забезпечувати об'єктивне право і здійснення його охоронної функції. Захист, будучи частиною охорони і пов'язаним із наявністю певної правової аномалії, передбачає засоби і способи відновлення порушеного становища. Відтак, правовий захист – забезпечувальний правовий механізм, що охоплює діяльність компетентних осіб чи органів, систему юридичних заходів, що сприяють реалізації прав і використанню благ в умовах, коли перші порушуються, оспоруються або існує реальна загроза такого порушення, забезпечують поновлення прав, задоволення вимог зобов'язаною особою, ліквідацію перешкод користування благом [20, с. 17].

Охорона і захист надзвичайно близькі споріднені інститути забезпечувального механізму існування прав, свобод та законних інтересів, Однак вони мають і відмінні особливості, які полягають у специфіці їх особливих правових режимів [14, с. 33].

Узагальнюючи викладені точки зору теоретиків права щодо окресленого питання та надаючи пріоритет результатам дослідження, зважаючи на його мету і предмет, що розкривають поняття захисту у його співвідношенні з поняттям охорони, можна дійти таких висновків: охорона і захист споріднені, однак не тотожні правові категорії; «охорона» – поняття ширше за обсягом, ніж «захист», адже охоплює всю сукупність заходів, що забезпечують нормальний перебіг реалізації прав; захист розглядається як момент, форма охорони, динамічна її функція, правозахисна діяльність, яка є складовою правоохоронної діяльності, а також як інститут забезпечувального механізму існування прав, свобод та законних інтересів, що має особливий правовий режим; захист виникає лише після вчинення порушення або за наявності виникнення реальної загрози такого порушення та полягає в усуненні перешкод у здійсненні прав і обов'язків і відновленні прав у разі їх порушення та здійснюється винятково правовими засобами.

Разом із тим варто зауважити, що наявний у юридичній науці ступінь їхнього розмежування призводить до розгляду їх як окремих самостійних правових понять та явищ на рівні правовідносин і функцій права [26, с. 236–237, 385; 37, с. 37–40]. Однак це питання окремого дослідження.

Певною мірою подібними до існуючих точок зору в теорії держави та права є погляди вчених-цивілістів на співвідношення понять охорони і захисту, відповідно до яких: а) це різні, але схожі поняття; б) це різні назви одного й того ж явища; в) поняття «охорона» ширше, ніж поняття «захист»; г) навпаки, поняття «захист» охоплює за своїм обсягом поняття «охорона прав» [34, с. 45–46]. Незважаючи на відсутність єдиної точки зору щодо наведеного, все ж таки ширшим за обсягом, на думку більшості науковців, є поняття охорони, ніж поняття захисту, які співвідносяться як ціле та частина (однак і за такого розуміння поняття «охорона» існують певні протиріччя, про що йтиметься нижче. – *А. Ш.*)

На підтвердження того, що поняття охорони та захисту співвідносяться як ціле та частина, вказує М. Малейн: охорона прав є ширшим поняттям, оскільки містить усі юридичні правила з приводу певного блага, а під захистом права розуміються заходи, передбачені в законі для тих випадків, коли право вже порушено [12; 13, с. 17–34]. На думку Г. Свердлика та Е. Страунінга, поняття «захист цивільних прав» – вужче порівняно з поняттям охорони цивільних прав, оскільки останнє охоплює усю сукупність заходів, що забезпечують нормальний хід реалізації права. Захист цивільних прав,значають науковці, є ніщо інше, як передбачені законом заходи охорони цивільних прав у випадку їх порушення або реальної загрози такого порушення. Зміст поняття охорони ширший від змісту поняття захисту ще й тому, що включає в себе дії і державних, і інших органів, і самої уповноваженої особи [25, с. 6–7].

Ю. Толстой і О. Сергєєв, виходячи з того, що захист прав є вужчим поняттям і охоплюється поняттям «охорона прав», розкривають останнє у широкому та вузькому значеннях. Так, охорона права в широкому значенні включає заходи не тільки правового, а й економічного, політичного, організаційного та іншого характеру, спрямовані на створення необхідних умов для здійснення

суб'єктивних прав. До власне правових заходів охорони відносять усі заходи, за допомогою яких забезпечується як розвиток правовідносин у їх нормальному, непорушеному стані (наприклад, закріплення цивільної право- та дієздатності, установлення юридичних обов'язків тощо), так і відновлення порушених або оспорюваних прав та інтересів. У вузькому значенні «охорона» включає лише передбачені законом заходи, спрямовані на відновлення або визнання прав на захист у випадку їх порушення чи оспорювання [6, с. 240]. Тут варто зауважити, що деякими науковцями критично сприймається вживання поняття «охорона прав» у широкому і вузькому значеннях, оскільки такий прийом необґрунтовано подвоює його сутність [28, с. 124].

Я. Шевченко, визнаючи правову охорону та правовий захист як ціле і частину, зазначає, що поняття охорони поряд із заходами економічного, політичного, ідеологічного характеру, що забезпечують нормальне регулювання суспільних відносин, попередження правопорушень, усунення причин, що їх породжують (регулятивні норми), охоплює також і заходи, спрямовані на поновлення чи визнання прав у разі їх порушення чи оспорювання, а саме: захист (охоронні норми) [36, с. 130]. Подібної точки зору дотримується і І. Дзера [9, с. 11–12].

Характеризуючи складові правової охорони, Я. Шевченко зазначає, що охорона та захист як напрями не протиставляються, а доповнюють один одного у правоохоронній діяльності, і кожен із них має власну мету. Окрім заходів захисту, ще одним напрямом правової охорони вчена називає заходи відповідальності. Обидва ці напрями правової охорони одночасно є окремими міжгалузевими правоохоронними інститутами, які наразі формуються. При цьому Я. Шевченко вказує на їх суттєву відмінність. Хоча примус і визнається їх спільною платформою, проте своєрідно застосовується в кожному з них [18, с. 6, 12–32].

На думку Т. Дерюгіної, поняття охорони, захисту і відповідальності співвідносяться, відповідно, як ціле і частини. «Правова охорона» як поняття найбільш повне за змістом охоплює такі елементи: заходи, спрямовані на попередження правопорушень; заходи, спрямовані на усунення причин порушень права; заходи захисту права, що охоплюють поряд з іншими заходами й заходи відповідальності [8, с. 27]. Необґрунтованість вилучення заходів захисту із заходів правової охорони вчена пояснює тим, що вони мають однакову основну мету – не допустити порушення прав, свобод і законних інтересів. Вони, як зазначає Т. Дерюгіна, мають й інші цілі, які у кінцевому результаті сприяють здійсненню основної мети. Так, захист переслідує також цілі компенсації чи відновлення порушеного права, притягнення до відповідальності порушника (каральна функція) тощо. Під захистом цивільних прав вчена розуміє застосування передбачених законом юридичних засобів, які використовуються суб'єктами у випадку порушення або оспорювання цивільних прав. При цьому захист цивільних прав є одним із заходів охорони цивільних прав, оскільки остання охоплює сукупність усіх заходів, що забезпечують процес реалізації права. Доки право не порушено, закон охороняє його від посягань, встановлюючи межі здійснення, обмеження права у вигляді заборон, зобов'язань шля-

хом встановлення загальної моделі поведінки, закладені у принципи права тощо. Щойно право порушується, починає діяти захист права, який здійснюється за допомогою: звернення до компетентних державних або громадських органів з вимогою застосувати до правопорушника заходи державно-примусового характеру; застосування заходів оперативного впливу (юридичні засоби, які застосовуються до правопорушника самою уповноваженою особою без звернення до компетентних органів за захистом права); самозахисту права [7, с. 86].

Необхідно зазначати, що в сучасній цивілістиці простежується тенденція до чіткого розмежування понять охорони і захисту [34, с. 46]. Так, як зауважує Я. П'янова, охорона і захист є різноплановими, різноплощинними категоріями. Охорона – категорія етапу нормального існування суб'єктивного права, причому категорія, що належить до явищ об'єктивного права, яким регулюються ті можливості, що надаються суб'єктам як учасникам конкретних правовідносин. Захист – категорія суб'єктивного права в порушеному стані. Це міра можливої поведінки особи, права якої порушені, яку вона обирає з тих можливостей, що їй надаються об'єктивним правом. На думку науковця, про охорону прав слід говорити як про правовий засіб, що попереджає порушення, а про захист – як про такий, що настає після порушення і спрямований на відновлення відповідного суб'єктивного права [19, с. 4, 7]. Вважається, що в основі правової охорони лежить принцип забезпечення непорушності та здійснення цивільних прав, тоді як захист спрямований на відновлення конкретного суб'єктивного права та усунення перешкод до його реалізації. Інакше кажучи, під охороною розуміються дії щодо забезпечення і закріплення прав та превентивні заходи запобігання посяганням на суб'єктивні права. У свою чергу, захист полягає в правовому реагуванні на конкретне порушення, тобто настає після нього і має на меті відновлення відповідного суб'єктивного права. Це досягається за допомогою реалізації уповноваженим суб'єктом належного йому права на захист [34, с. 46].

Крім того, Я. П'янова, розмежовуючи регулятивні, охоронні правовідносини та правовідносини, які виникають при реалізації особою свого права на захист, зазначає: якщо охорона передусе захисту і ще не пов'язана з порушенням суб'єктивного права, то логічно припустити, що в охоронних правовідносинах відбувається попередження порушень прав та інтересів приватних осіб, недопущення цих порушень. Тому неправильно називати правовідносини, пов'язані з захистом цивільних прав, охоронними. Вони різняться за суб'єктивним складом, адже на відміну від охоронних і регулятивних правовідносин, які більшою мірою абсолютні, хоча в них визначено лише одну сторону, у відносинах, що виникають під час захисту порушеного права, ці суб'єкти чітко визначені, оскільки не можна захищати право взагалі й невідомо від кого [19, с. 7–8].

Отож, як убачається з викладеного, співвідношення понять охорони й захисту представниками теорії держави і права та цивільного права здійснюється переважно на однакових засадах. Однак при визнанні охорони ширшою за обсягом ніж захист, ці поняття не є однопорядковими, оскільки вирізняють-

ся метою, способами (засобами) здійснення, а також режимом функціонування. Їхнє розмежування проводиться і на рівні правовідносин та функцій права. До того ж, як свідчить проведене дослідження, на сьогодні серед цивілістів немає єдності думок щодо елементів змісту охорони.

Список використаних джерел

1. *Авдеев Д. А.* Охрана, защита, обеспечение прав и свобод человека и гражданина / Д. А. Авдеев // Российское правовое государство: Конституционное и международное право, теория государства и права: материалы Всероссийской научно-практической конференции (Воронеж, 14–15 ноября 2003 г.). – Воронеж, 2003. – Ч. 1. – С. 11–13
2. *Боброва Н. А.* Гарантии реализации государственно-правовых норм / Боброва Н. А. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1984. – 163 с.
3. *Варданян Д. С.* Российская правозащитная система и личность: вопросы теории : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Варданян Давид Славикович. – Волгоград, 2007. – 276 с.
4. *Витрук Н. В.* Общая теория правового положения личности / Витрук Н. В. – М. : Норма, 2008. – 448 с.
5. *Воеводин Л. Д.* Конституционные права и обязанности советских граждан / Воеводин Л. Д. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1972. – 300 с.
6. *Гражданское право* / [под ред. Ю. К. Толстого, А. П. Сергеева]. – СПб.; М. : Проспект, 1996. – Ч. 1. – 415 с.
7. *Дерюгина Т. В.* Пределы осуществления гражданских прав: [монография] / Дерюгина Т. В. – М. : Зерцало-М, 2010. – 248 с.
8. *Дерюгина Т. В.* Теоретические проблемы в сфере осуществления субъективных гражданских прав : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Т. В. Дерюгина. – Волгоград, 2010. – 38 с.
9. *Дзера І. О.* Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні / І. О. Дзера ; [ред. В. С. Ковальський]. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 255 с.
10. *Комкова Г. Н.* Запрет дискриминации в российском и международном праве : [монография] / Г. Н. Комкова ; [под ред. В. Т. Кабышева]. – Саратов : Изд-во Поволжской академии гос. службы, 2003. – 124 с.
11. *Красавчикова Л. О.* Личная жизнь граждан под охраной закона / Красавчикова Л. О. – М. : Юрид. лит., 1983. – 160 с.
12. *Малеин Н. С.* Гражданский закон и право личности в СССР / Малеин Н.С. – М. : Наука, 1985 – 128 с.
13. *Малеин Н. С.* Охраняемый законом интерес / Н. С. Малеин // Советское государство и право. – 1980. – № 1. – С. 17–34.
14. *Малько А. В.* Права, свободы и законные интересы: проблемы юридического обеспечения : [монография] / Малько А. В., Субочев В. В., Шериев А. М. – М. : Норма: ИНФРА-М., 2015. – 192 с.
15. *Матейкович М. С.* Защита избирательных прав граждан в Российской Федерации : [монография] / Матейкович М. С. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 304 с.
16. *Матузов Н. И.* Правовая система и личность / Матузов Н. И. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1987. – 294 с.
17. *Мейер Д. И.* Русское гражданское право : в 2 ч. / Д. И. Мейер ; [редкол.: В. С. Ем, Н. В. Козлова, С. М. Корнеев, К. В. Кулагина, П. А. Панкратов, Е. А. Суханов]. – [По исправ. и доп. 8-му изданию 1902 г.]. – М. : Статут, 1997. – Ч. 2. – 455 с.

18. *Охорона і захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб в цивільних правовідносинах* / [за заг. ред. Я. М. Шевченко]. – Х. : Харків юридичний, 2011. – 528 с.

19. *П'янова Я. В.* Судовий захист майнових цивільних прав : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Я. В. П'янова. – Х., 2009. – 20 с.

20. *Российская правовая политика: теория и практика* : монография / [под ред. А. В. Малько]. – М. : Юрлитинформ, 2014. – 248 с.

21. *Ростовщиков И. В.* Обеспечение прав и свобод личности в СССР: Вопросы теории / Ростовщиков И. В. – Саратов : Изд. Саратовского у-та, 1988. – 117 с.

22. *Сабикенов С.* Некоторые вопросы защиты субъективных прав и охраняемых законом интересов советских граждан / С. Сабикенов // Проблемы государства и права. Труды научных сотрудников и аспирантов. – М., 1974. – Вып. 9. – С. 61–68.

23. *Сабикенов С.* Некоторые вопросы охраны субъективных прав и законных интересов советских граждан / С. Сабикенов // Проблемы государства и права на современном этапе. Труды научных сотрудников и аспирантов. – М., 1973. – Вып. 6. – С. 53–60.

24. *Саенко Л. В.* Конституционно-правовые основы охраны и защиты семьи в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / Л. В. Саенко. – Саратов, 2006. – 18 с.

25. *Свердлык Г. А.* Защита и самозащита гражданских прав : [учеб. пособие] / Г. А. Свердлык, Э. Л. Страунинг. – М. : Лекс-Книга, 2002. – 28 с.

26. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : [підручник] / Скакун О. Ф. – Х. : Еспада, 2006. – 776 с.

27. *Скакун О. Ф.* Теорія права і держави : [підручник] / Скакун О. Ф. – [2-е вид.]. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.

28. *Смирнов А. П.* Соотношение понятий «охрана прав» и «защита прав» / А. П. Смирнов // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – № 331.

29. *Страунинг Э. Л.* Самозащита гражданских прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Страунинг Эдуард Леонидович. – М., 1999. – 168 с.

30. *Терехин В. А.* Судебная власть в государственно-правовом механизме обеспечения прав и свобод граждан: Вопросы теории и практики : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / В. А. Терехин. – Саратов, 2001. – 26 с.

31. *Терехин В. А.* Судебная власть в государственно-правовом механизме обеспечения прав и свобод граждан (Вопросы теории и практики) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Терехин Виктор Александрович. – Саратов, 2001. – 217 с.

32. *Тихонова Б. Ю.* Субъективные права советских граждан, их охрана и защита : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права» / Б. Ю. Тихонова. – М., 1972. – 22 с.

33. *Уздимаева Н. И.* Правовая самозащита и государственная защита: биполярные конструкции в механизме защиты прав и свобод личности / Н. И. Уздимаева // Правовая политика. Право. Правовая система : монография / [под ред. А. В. Малько]. – М. : Юрлитинформ, 2013.

34. *Харьковская цивилистическая школа: защита субъективных гражданских прав и интересов* : [монография] / [Спасибо-Фатеева И. В., Сибилев М. Н., Яроцкий В. Л. и др.]; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. – Х. : Право, 2014. – 672 с.

35. *Шафиров В. М.* Обеспечение права: человекоцентрический подход : [монография] / Шафиров В. М. – Красноярск : РУМЦ ЮО, 2005. – 228 с.

36. *Шевченко Я. М.* Власник і право власності / Шевченко Я. М. – К. : Наукова думка, 1994. – 163 с.

While summarizing the cited opinions of law theorists on the described issue, the priority was given to the research finding which, subject to the research objective and subject-matter, disclose the notion of protection in the context of its correlation with the notion of defense, and on this basis the following conclusion is made: protection and defense are kindred but not identical categories of law; «protection» is the notion with a wider scope than «defense» because it encompasses the totality of measures ensuring the appropriate process of rights implementation; defense is seen as a moment, a form of protection, its dynamic function and human rights advocacy activity which is a component of law protection activities, and also as the institute of the mechanism which ensures the existence of rights, freedoms and legitimate interests and has a special legal regime; defense comes into being only after an offence is committed or a real danger of such an offence arises, the objective of defense is to remove factors impeding the exercise of rights and obligations and to restore infringed rights, and defense is implemented solely through legal means.

At the same time, the article indicates that the extent to which these notions are delimited in the legal science now results in these notions being viewed as separate autonomous legal notions and phenomena at the level of legal relations and functions of law. However, this issue needs to be further investigated.

The article reveals that to a certain extent the views similar to the views on the protection-defense correlation, which exist in the state and law theory, are shared by civil law scholars which suggest that: a) these notions are different but share some similarity; b) these are different names for one and the same phenomenon; c) the notion «protection» is wider than the notion «defense»; d) on the contrary, the scope of the notion «defense» comprises the notion «protection of rights». It is established that despite unavailability of a uniform view on the above-mentioned, the majority of scholars tend to believe that the notion of protection is wider in scope than the notion of defense and these notions correlate as a part and a whole. However, the author maintains that even the interpretation of the notion «protection» in such a manner does not allow certain contradictions being avoided.

As a summary, the article makes a conclusion that representatives of the state and law theory and the civil law theory correlate the protection and defense notions largely on a similar basis. But if protection is seen as having a wider scope than defense, these notions no longer belong to one and the same order, because they have different goals, manner (means) of implementation and the operational regime. Delimitation of these notions is also made at the level of legal relations and functions of law. Besides, findings of the study show that today civil law scholars do not have a common opinion on the elements comprising the meaning of protection.

Key words: protection, defense, civil law protection institute.

УДК 340.1

В. М. ГОЛОВЧУК,
аспірант

НЕТИПОВІ НОРМИ ПРАВА: НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

Динамічне державотворення, що впродовж останніх двох десятиліть відбувається в Україні, характеризується складністю та суперечливістю. Сьогодні є всі підстави стверджувати, що набуття Україною рис демократичної, соціаль-

37. Яковлев В. Ф. Гражданско-правовые средства обеспечения интересов личности в договорных отношениях / В. Ф. Яковлев // Гражданско-правовая охрана интересов личности в СССР : Межвузовский сборник научных трудов. – Свердловск : Изд-во СЮИ, 1977. – Вып. 53. – С. 37–40.

Штанько А. О. Співвідношення понять охорони та захисту в контексті розвитку парадигми інституту цивільно-правового захисту

Проаналізовано доктринальні підходи до розуміння і співвідношення понять охорони та захисту в контексті розвитку парадигми інституту цивільно-правового захисту. Узагальнено результати наукових пошуків до розв'язання зазначеної проблеми. З'ясовано, що за відсутності єдиної точки зору на співвідношення цих понять у юриспруденції переважною є позиція, згідно з якою поняття «охорона» вбачається ширшим за обсягом, ніж поняття «захист». Встановлено, що і за такого розуміння поняття «охорона» існують певні протиріччя.

Ключові слова: охорона, захист, інститут цивільно-правового захисту.

Штанько А. А. Соотношение понятий охраны и защиты в контексте развития парадигмы института гражданско-правовой защиты

Проанализированы доктринальные подходы к пониманию и соотношению понятий охраны и защиты в контексте развития парадигмы института гражданско-правовой защиты. Обобщены результаты научных изысканий к решению указанной проблемы. Выяснено, что при отсутствии единой точки зрения на соотношение указанных понятий в юриспруденции предпочтительной является позиция, согласно которой понятие «охрана» усматривается шире по объему, чем понятие «защита». Установлено, что и при таком понимании понятия «охрана» существуют определенные противоречия.

Ключевые слова: охрана, защита, институт гражданско-правовой защиты.

Shtanko Artyom. Correlation between the notions of protection and defense in the context of development of the paradigm of civil law protection institute

Given the diverging opinions on the contents and scope of the protection and defense notions as well as on their correlation, and also in view of the intensified processes aimed at updating and enriching the theoretical and methodological bases of the civil law protection institute, the article re-considers the long-standing views on the correlation of the mentioned notions in the context of the said legal institute's paradigm development and summarizes current approaches relevant to this issue.

Since the theory of state and law is a fundamental cross-disciplinary legal science being, inter alia, a synthetic system of scientific knowledge about the benchmark and standard legal notions and categories which disclose objective properties of phenomena and processes of the state law domain, and also since the conclusions arrived at by this science and its general theoretical bases constitute the foundation for resolving specific issues of branch sciences, the scientific research focused on finding a solution of the issue outlined above started with the study of the current comprehension of this issue in the theory of state and law.

With reference to the findings obtained by other authors who studied this issue, the article demonstrates that the task of determining the scope and demarcating the notions of rights protection and defense has repeatedly come into the focus of works dedicated to the theory of state and law, most frequently with regard to human and civil rights and freedoms. It is emphasized that despite all efforts no uniform position is currently available: these notions are either seen as identical or are ascribed autonomous meanings, or are analyzed as the forms of assuring individual rights and freedoms, or protection is viewed at through the prism of its three components: regulatory, enforcement and protective influence.